

Zərifə xanım Əliyevanın zəngin elmi irsi Azərbaycan tibb elminin parlaq səhifəsidir

Azərbaycanın görkəmli alimi, Əməkdar elm xadimi, tibb elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü Zərifə xanım Əliyevanın 100 illik yubileyi ölkəmizdə və onun hüduqlarından kənar da böyük təntənə ilə qeyd edilir. Adı Azərbaycan səhiyyəsinin inkişaf tarixinə qızıl hərfilə yazılan Zərifə xanım ölkəmizdə müasir oftalmologiya elminin yaradıcılarından və banilərindən biri olub. Gələcək taleyini tibb elminə həsr etməyi qarşısına məqsəd qoyan Zərifə xanım 1942-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-proflaktika fakültəsinə daxil olur və 1947-ci ildə institutu əla qiymətlərlə bitirir. XX əsrin qırxıncı illərinin sonunda Azərbaycanda gözü zədələyən və ağır nəticəyə, hətta tam korluğa səbəb olan traxoma infeksiyası geniş yayılmışdır. Belə bir dövrdə Zərifə xanım traxoma xəstəliyinə qarşı aparılan müalicəvi və profilaktik tədbirlərin təşkilində və keçirilməsində fəal iştirak edir, Azərbaycanda traxoma xəstəliyinin daha geniş yayıldığı rayonlara gedir, həkim-oftalmoloqlara məruzələr oxuyur, əhali arasında çoxlu söhbətlər aparır.

Görülən bu tədbirlər, atılan addımlar ağır xəstəliklə mübarizədə kifayət deyildi. Respublikada regional əhəmiyyət kəsb edən göz xəstəliklərinə, o cümlədən, gözün peşə xəstəliklərinə dair fundamental tədqiqatlar aparmaq, bu xəstəliklərin effektiv müalicə üsullarını və profilaktika tədbirlərini işləyib hazırlamaq tələb olunurdu. Zərifə xanım da nürsüz gözlərə işıq paylamaq arzusunda idi. Bu arzu onu Moskva şəhərinə aparır və Zərifə xanım Ümumittifaq Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda iki illik ixtisaslaşdırma kursunda həkim-oftalmoloq ixtisasına yiyələnir. O, ixtisaslaşdırma kursunu müvəffəqiyyətlə başa çatdırdıqdan sonra Vətənə qayıdır, 1949-cu ildən başlayaraq Azərbaycan Elmi Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda fəaliyyətə başlayır, praktik eməli həkim fəaliyyəti ilə yanaşı elmi axtarışlarını davam etdirir. Azərbaycanda traxomanın kökünü kəsilməsini qarşısına məqsəd qoyan Zərifə xanım bu problemin nə qədər çətin və mürəkkəb olduğunu çox yaxşı bilirdi. Lakin işin çətinliyinə və məsuliyyətinə baxmayaraq, o, tezliklə böyük uğurlar əldə edir. Traxomanın sosial xəstəlik kimi ləğv olunması məhz Zərifə xanımın adı ilə bağlıdır. Zərifə xanım Əliyevanın elmi maraqları yalnız görme orqanının peşə patologiyası problemləri ilə məhdudlaşmırdı. Onun görme orqanının virusla zədələnməsinə həsr olunmuş silsilə işləri də elmi ictimaiyyətə yaxşı məlumdur. Həmin elmi işlərin təbiiyi bir sıra xəstəliklərin differensial diaqnostikasını yaxşılaşdırmış, onların müalicəvi əhəmiyyətini yüksəltmişdir. Həkim-oftalmoloqlar üçün nəzərdə tutulmuş dərş vəsaitləri, məsələn "Herpetik göz xəstəliyi", "Ağır virus koniyktivləri" və s. məhz bu məsələlərə həsr olunmuşdur. Eyni zamanda, Zərifə xanım qlaukomanın etiologiyası, diaqnostikası və müalicəsi məsələlərinə həsr olunmuş maraqlı tədqiqatlar aparmışdır. Gərgin və gərəklı tədqiqatlar nəticəsində o, bir sıra elmi məqalələr və iki monoqrafiya - "Gözün hidrodinamik sisteminin anatomo-fizioloji xarakteristikası" və "Yaşla bağlı gözün əsəb yollarının dəyişməsi" monoqrafiyalarını çap etdirmişdir. Alimin bir sıra elmi işləri görme orqanında bədxasiyyətli işlərin diaqnostikasına və müalicəsinə həsr olunmuşdur. Zərifə xanım Əliyevanın daktriologiyadan bəhs edən "Göz sulanmasının fiziologiyası", "Göz sulanmasının müasir cərrahiyyə üsulları ilə müalicəsi" monoqrafiyaları təkə oftalmoloqların yox, həm də fizioloqların diqqətini cəlb edib. Zərifə xanım Əliyeva fundamental "Terapevtik oftalmologiya" kitabının müəlliflərindən biridir. Bu kitab indi də hər bir oftalmoloq üçün stolüstü kitab olaraq qalır.

Zərifə xanım Əliyevanın şərəfli və mənalı ömür kitabını vərəqlədikcə bu mühüm məqam hər kəsdə böyük qürur hissi doğurur ki, o, elmin çətin yollarında inamla irəliləyərək, akademik zirvəsinə tibb elminin ən uca pillələrinə yüksəlmiş, çətin, məsuliyyətli, eyni zamanda, gərəklı, nümunəvi həyat yolu keçib. Zərifə xanım Əliyeva 150-yə yaxın elmi əsərin, 12 monoqrafiyanın, dərşlik və dərş vəsaitlərinin, 1 ixtira, 12 səmərələşdirici təklifin müəllifi və həmmüəllifi olmuşdur. Onun fəaliyyəti, səhiyyənin inkişafına verdiyi töhfələr yüksək dəyərləndirilib. Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin, Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsinin, Azərbaycan Oftalmologiya Cəmiyyəti İdarə Heyətinin, "Vestnik oftalmologiya" jurnalı redaksiya heyətinin üzvü olub. Yüksək elmi nailiyyətlərinə görə ona Azərbaycanın Əməkdar Elm Xadimi fəxri adı verilmişdir. O, SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının M.İ. Averbax adına mükafatına layiq görülmüş ilk qadındır. Zərifə xanım Əliyeva bir sıra orden və medallarla təltif olunub. Onun hər bir titulu böyük zəhmətin, məsuliyyətin, fədakarlığın nəticəsidir.

Elmi fəaliyyəti ilə yanaşı, Zərifə xanım, eyni zamanda, qayğıkeş ana, vəfalı ömür-gün yoldaşı olmuşdur. O, müasir müstəqil Azərbaycan dövləti-

nin qurucusu, Ulu Öndər Heydər Əliyevini ömür-gün yoldaşdır. Təəsüflə qeyd edirik ki, Zərifə xanım Ümummilli Liderin hələ hakimiyyətinin birinci dövründə müstəqil qəymək istədiyi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin yenidən bərpa etdiyi, əri əsası dahi şəxsiyyətin xalqın təkidli tələbi ilə 1993-cü ildə Azərbaycanda hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra rəqib dövrə canından artıq səvdəyi xalqı, dövləti üçün gördüyü işləri, atdığı uğurlu addımları və onların nəticələrini görmədi. Dahi şəxsiyyətin şah əsəri kimi tanınan və nüfuz qazanan müasir müstəqil Azərbaycan son iki ildən artıqdır ki, qəlibiyyəti ilə dünyaya səs salıb. Bu Zərifə xanımın Əliyevanın məkətibindən dərş alan, vətənpərvərliyi, torpağa, xalqa sevgini ən yüksək ali dəyər kimi fəaliyyətinin öndündə saxlayan Prezident İlham Əliyevdir. Ulu Öndər Heydər Əliyev vəfalı ömür-gün yoldaşı haqqında bildirmişdi: "Azərbaycan xanımının mənəvi dəyərlərini özümdə təcəssüm etdirən Zərifə xanım bir qadın, bir həyat yoldaşı, bir ana, bir həkim, bir alim, bir ictimai xadim olaraq elə sağlığında əfsanəviləşməyi bacarıb və əldə etdiyi bu titulları mərhəmət, şəfqət, humanizm kimi ali hisslərlə bütövləşdirərək əsl insanlıq zirvəsinə yüksəlib."

Zərifə xanım Əliyevanın fəxri adlarından, elmi titullarından, mükafatlarından əvvəlcə bəhs etdik. Bunların zirvəsində xalqın sevgisi dayanır. Zərifə xanım Əliyevanın qayğıkeşliyi, insanlara böyük sevgi ilə yanaşması, onları narahat edən problemləri dinləyərək sabaha böyük ümid açılması, seçdiyi peşəyə uyğun olaraq minlərlə insana nür bəxş edərək yenidən həyata bağlaması, ən əsası sadəliyi, insanların arasında olmağa daha çox marağ göstərməsi minlərlə insanın məhəbbətini qazanmasına səbəb olmuşdur. Zərifə xanım Əliyeva seçdiyi həkimlik ixtisasına bağlılığını və həkimlərin ümumi portretini belə təqdim etmişdir: "Əsl həkim yalnız o şəxsdir ki, xəstənin əzablarını öz əzabları bilir və onun üçün sağalıt evinə-əşiyinə qayıtmış insanın təbəssümü ən yüksək mükafətdir. Buna görə də hər dəfə xəstələri qəbul edəndə, onlarla söhbət aparanda həkim həm xəstə qarşısında, həm də cəmiyyət qarşısında, ən başlıcası isə öz vicdanı qarşısında mənəvi məsuliyyət hiss edir. Vicdan əsas hakimidir. Ən çətin məqamda və ən çox saatımızda o bizimlə üz-tizə dayanıb soruşacaq: "Sənin ağ xalat geyinməyi haqqın varmı?" Onilliklər boyu təkə biliklərini deyil, həm də ürəyinin hərətətini öz əllərinlə insanlara çatdırmalısan."

Prezident İlham Əliyev anası, dəyərli ziyalıımız akademik Zərifə xanım Əliyeva haqqında bildirmişdir: "Mənim anam əsl alim idi. O, tibbin bütün inceliklərini öyrənməyə seyr göstərirdi. Bununla bərabər mənimlə, Sevilə məşğul olmağa, bizi Azərbaycanın layiqli vətəndaşları kimi tərbiyə etməyə, böyütməyə vaxt tapırdı. O, həmişə mənim qəlbimdədir."

Dünya oftalmologiya elminin tanınmış simaları da Zərifə xanım Əliyeva haqqında söylədiyi fikirləri ilə onun portretinin təqdimatında öz sözlərini demişdilər. Belə ki, görkəmli oftalmoloq, akademik A.Nesterov "Zərifə Əliyeva çox ağıllı insan və böyük professional idi. Mən onu öz sahəsinin məşhur alimi hesab edirəm. Oftalmologiyada o, bir nömrəli idi" söyləmişdir. Akademik N.Puçkovskaya "Xeyrixahlıq Zərifə xanımın həyat tərzi idi" deyərək, alimin yüksək insani keyfiyyətlərə malik olduğunu vurğulamışdır. Professor A.Brovkina onu "Nəciblik və mənəvi paklıq timsalı" adlandırb. Professor V.V.Şmelyeva bildirmişdir: "Əgər mən peşəkar ədəbiyyatçı kimi Zərifə xanım Əliyeva haqqında əsər yazsa olsaydım, heç şübhəsiz ki, onu "Əvəzolunmuş insan haqqında povest" adlandırardım". Təbii ki, reallığa söykənən bu fikirləri xeyli sayda davam etdirə bilərik. Bu, ondan irəli gəlir ki, Zərifə xanım Əliyeva yaşadığı illərdə hər kəsdə nümunəvi olan, daim xatırlanmasına əsas verən eməllərini müəllifi kimi izləyir qoyub. İnsanı yaşadan, xatirələrdə əbədləşdirən əsl vətəndaşlıq mövqeyi, insanlıq zirvəsinə ucaldan amallarıdır.

Zərifə xanımın Azərbaycan səhiyyəsinə gətirdiyi yeniliklər, gələcəyə böyük inamla baxaraq apardığı tədqiqatlar fonunda ortaya qoyduğu yeni müalicə üsulları, bir sözlə, yaratdığı məkətb nəçə-nəçə nəsillər üçün zəngin mənlə olacaq. Zərifə xanımın fəaliyyətində gənc dərşlərin yetişdirilməsi hər zaman əsas yer tutmuşdur ki, bu da onun Vətən, xalq sevgisindən, əlsləsinin gələcəyi üçün yüksək ixtisaslı kadrlar yetişdirməsi istəyindən irəli gəlmişdir. Onun ömür yolu haqqında nəçə-nəçə kitablar dərş edilib, elmi məqalələr işıq üzü görüb. Hər yeni ərsəyə gələn nəçə Zərifə xanım Əliyevanın təqdimatında əhəmiyyətli rol oynayır. Zərifə xanım Əliyeva hər zaman xalqımızın qəlbində yaşayır, daim ehtiramla yad edilir.

Çərəkəz ƏLİYEV NA,
Qaradağ rayon Heydər Əliyev Mərkəzi